

УДК 339. 543

**ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

О.О. КУРОК

Хмельницький національний університет

Розкрито перспективи подальшого удосконалення управління зовнішньоекономічною діяльністю промислових підприємств в системі митно-тарифного регулювання

Реалізація експортного потенціалу підприємств на зовнішніх ринках є стратегічним завданням їх інтегрування до світової системи господарювання. За умови трансформації економічної системи виконання даного завдання для промислових підприємств стає необхідною умовою, яка забезпечує ефективність їх функціонування. Збільшення експортних надходжень сприяє структурній перебудові, знижує тягар заборгованості, значно розширює можливості виходу підприємств на зовнішні ринки.

Об'єкти та методи дослідження

Збільшення обсягів експорту можливе лише за умови проведення адекватної макроекономічної політики: стимулювання експортного виробництва, сприяння реалізації економічних інтересів підприємств-експортерів на зовнішньому ринку, підтримки стабільного реального валютного курсу на основі жорсткої бюджетно-податкової і кредитно-грошової політики. Методами дослідження є системний аналіз та синтез

Зниження протекціонізму також сприяє перспективі зростання обсягів експорту. Високий рівень протекціонізму в інтересах промислових підприємств, адекватний заходам, які утримують ціни на експортні товари на штучно низькому рівні, стримують зростання сировинного експорту. Промислові ж експортні товари, виробництво яких в Україні має довгострокові перспективи, як правило, не оподатковуються експортними податками, тому для збільшення обсягу експорту необхідне проведення різноманітних інституціональних реформ. Формування і розвиток зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств завжди були у полі зору зарубіжних вчених: Р. Акоффа, І. Ансоффа, І. Т. Балабанова, Д. Кліланда, Б. Карлоффа, Ф. Котлера, М.Портера, М. Альберта, Ф. Хедоурі та вітчизняних науковців та практиків таких як: В. М. Гейця, В.Г.Герасимчука, І. О. Іващук, О. І. Кредісова, Ю. В. Макогона, В. М. Нижника, М. Д. Прокопенка, М.Г.Чумаченка, М. А. Янковського та багатьох інших.

Постановка завдання

Дослідити перспективи подальшого удосконалення ЗЕД промислових підприємств та надати пропозиції щодо врегулювання митно-тарифних заходів спрощення інтеграційних процесів.

Результати та їх обговорення

Необхідними умовами для нарощування експорту є макроекономічна стабільність і адекватний валютний курс. На експорті негативно позначаються як завищення, так і значні, не передбачувані

коливання валютного курсу, які небезпечні через непередбачуваність.

На нашу думку, одним із ефективних шляхів створення сприятливого економічного середовища для промислових підприємств є надання їм вільного доступу до необхідних ресурсів через систему звільнення імпорту ресурсів, необхідних для виробництва експортних товарів, від застосування як тарифних, так і нетарифних обмежень, навіть у разі наявності вітчизняних ресурсів.

Експортери також можуть одержувати певні переваги, якщо матеріали, які витрачаються у процесі виробництва, і запасні частини до устаткування будуть легкодоступні їм за цінами, близькими до світових. Як показує світовий досвід, велика частина світового промислового експорту з країн із ринковою економікою припадає на ті країни, де для виробництва експортної продукції практично створено умови «вільної торгівлі» щодо системи оподаткування і забезпечується вільний доступ до матеріалів. Проте більшість країн, що розвиваються, мають потребу у значному вдосконаленні системи придбання виробничих ресурсів підприємствами – експортерами [1].

Основними причинами, які перешкоджають процесу створення потужних секторів промислового експорту за одночасного зберігання достатньо високого рівня протекціонізму для промислових підприємств, продукція яких конкурує з імпортом, є:

- високий рівень протекціонізму, що побічно підриває експорт шляхом завищення валютного курсу і залучення національних виробничих ресурсів до галузей, які конкурують з імпортом;
- валютний контроль і розподіл ліцензій на імпорт, а за таких умов забезпечити доступ до ресурсів за світовими цінами дуже проблематично.

Звільнення від сплати мита або варіант використання тимчасового безмитного ввезення майже неможливі з точки зору адміністрування за умови високого рівня протекціонізму, що призводить до значних розбіжностей вітчизняних цін на імпорт із світовими цінами, оскільки мають місце різноманітні зловживання і використання ресурсів не за призначенням.

Експортери одержують істотні переваги від вільного доступу до імпортного устаткування і технологій завдяки низьким ставкам імпортного мита і непрямим податкам, встановленим на устаткування, що ввозиться, а також зрозумілих і ефективних процедур, що регулюють внутрішні іноземні інвестиції.

Надійний і безподатковий доступ до імпортних, виробничих ресурсів найкраще забезпечується одночасним використанням принаймні трьох різноманітних схем. Хоча кожна з них може відповідати досягненню конкретних експортних цілей, але схеми повинні бути доступні всім діючим і потенційним експортерам. Дані схеми мають і певні недоліки. Вони можуть тимчасово скоротити обсяг державних надходжень [2].

За першою схемою передбачається звільнення від мита й інших обмежень на ввезення виробничих ресурсів для визнаних експортерів промислових товарів, що імпортують матеріали як для виробництва на експорт, так і для випуску продукції на внутрішній ринок. Вона найбільш ефективна для великих підприємств, що здійснюють регулярні великі експортні поставки, відповідно, систематично потребують значних обсягів виробничих ресурсів. Дана схема може бути реалізована за допомогою: використання схем спеціальних знижок; зворотних схем з компенсацією виплаченого мита;

схем тимчасового безмитного ввезення; системи звільнення від мит.

З адміністративної точки зору використання даних схем ускладнюється:

1. Застосуванням стосовно непрямих експортерів, що зробило б вироблені вітчизняною промисловістю виробничі ресурси конкурентоспроможними порівняно з імпортними і збільшило б чисту вартість експорту.

2. Необхідністю створення ефективної системи контролю, яка б дала змогу отримувати фірмам-експортерам лише стільки ресурсів, скільки їм необхідно для виробництва експортної продукції.

Запропоновані варіанти мають як забезпечувати достатні обсяги імпортних ресурсів для підприємств-експортерів, так і не допускати можливості реалізації цих ресурсів на захищеному внутрішньому ринку за вищими цінами. Якщо не виконується хоча б одна з цих умов, то тіньовою ціною імпорту, як і раніше, залишається захищена внутрішня ціна, і мета стимулювання експорту за допомогою надання імпортних ресурсів за світовими цінами досягнута не буде.

Друга схема може бути запропонована для стимулювання експортної діяльності невеликих промислових підприємств, оскільки вони здійснюють експортні поставки нерегулярно і не потребують значних обсягів такого імпорту. У даному випадку доцільно створити систему часткової компенсації фактично сплачених сум мита або непрямих податків, яка б забезпечувала придбання експортерами потрібних імпортних ресурсів із уже зарахованим митом, за гарантії зворотного одержання сум мита, замість того, щоб імпортувати матеріали малими партіями або сплачувати мито.

Третя схема допускає один з варіантів безмитного імпорту для підприємств-експортерів. Введення такої схеми має сприяти прискоренню поставок і відвантажень, а витрати з її використання не мають бути значними. Найбільш гнучким підходом для реалізації цієї схеми в Україні стало б виробництво експортних товарів з імпортних матеріалів під контролем митних служб. У цьому випадку передбачається поставка виробничих ресурсів і відвантаження продукції під жорсткою системою митного контролю.

Прийняття сучасних спрощених схем митного контролю і митного оформлення надасть можливість підприємствам із зовнішньоекономічною діяльністю мінімізувати складські і митні витрати на відміну від діючих процедур, коли потрібно мати штат митників на складах підприємств і здійснювати дороге митне оформлення для кожної партії товару.

Аналіз використання протекціоністських заходів показав, що економічні витрати від їх застосування містять у собі як прямі витрати, пов'язані з розподілом ресурсів, так і непрямі, які обумовлені конкретною формою режиму обмеження імпорту. Непрямі витрати, в основному, пов'язані з нетарифними обмеженнями, оскільки вони розривають зв'язок між внутрішніми і світовими цінами та ізолюють національних виробників від зовнішньої конкуренції. Усунення таких перешкод сприятиме отриманню значних економічних вигод, які досить важко піддаються кількісному виміру, навіть якщо рівень і структура тарифного регулювання національних галузей залишаються практично незмінними.

Незважаючи на те, що рівень непрямих економічних витрат при створенні митних бар'єрів нижчий, ніж при нетарифних, на нашу думку, при використанні даного інструменту зовнішньоторговельної політики цей фактор обов'язково потрібно враховувати. Це пов'язано з тим, що

коли для системи митних тарифів характерний широкий розкид часто мінливих ставок, коли система включає активне застосування комбінованих ставок (поряд з адвалорними та специфічними), існує розгалужена система пільг у сфері звільнення від сплати мита, а для розрахунку розміру мита використовуються довільно обрані ціни, що характерно для сьогодення України, тоді протекціоністський ефект стає настільки завуальований, що призводить до зростання корупції і появи нових можливостей для здобуття ренти [3].

При регулюванні зовнішньоторговельних операцій перевага має надаватись митно-тарифним заходам, оскільки вони є більш дієвими обмежувальними заходами. Тобто, при зменшенні дії нетарифних заходів має підвищуватись роль митно-тарифного регулювання. Одним із заходів може бути встановлення тарифних ставок приблизно на рівні різниці між внутрішніми та світовими цінами і підтримка цього рівня до зняття кількісних обмежень, а потім поступове зниження митних тарифів.

Хоча заміна кількісних обмежень тарифами спочатку зможе пом'якшити зняття таких обмежень, чимало чинників ускладнює вимір фактичної різниці між внутрішніми і світовими цінами (високі техніко-економічні характеристики товарів, хибна інформація про світові ціни – особливо, якщо імпорт було заборонено, а також різниця між вітчизняними й імпортними товарами з точки зору надання кредиту, сервісу й інших умов реалізації). Крім того, тарифи не можуть цілком замінити усі функції нетарифних обмежень, але в цьому й немає необхідності. Для підтвердження цього висновку розглянемо приклади.

Кількісне регулювання зовнішньоторговельних операцій перешкоджає розвитку імпорту більшою мірою, ніж митні тарифи, оскільки імпортери неохоче вкладають кошти у створення каналів збуту та у здійснення маркетингових заходів, якщо створені ними ринки можуть згорнутися через чиєсь суб'єктивні бажання [4].

При заміні кількісних обмежень тарифами українські підприємства починають відчувати такі коливання, і не виключено, що на Уряд буде здійснюватися значний тиск, спрямований на введення спеціальних протекціоністських, антидемпінгових заходів. Такий тиск є серйозною проблемою і загрожує підірвати або, принаймні, послабити позитивний економічний вплив реформ у сфері імпорту. Подібна реакція у вигляді введення антидемпінгових процедур, дозволених положеннями СОТ, хоча сама собою і не бажана, але має переваги порівняно з повторним введенням кількісних обмежень.

Значні розбіжності між тарифними ставками на товари-замінники штучно заохочують споживання товарів, стосовно яких використовуються нижчі тарифи. Крім цього, структура тарифів часто дуже ускладнюється внаслідок застосування спеціальних положень, які вводяться у відповідь на лобістський тиск. На жаль, в Україні вплив тарифної структури визначається нерідко звільненнями від сплати мита, а не формально закріпленими ставками [5].

Важливим практичним висновком є те, що тарифна реформа повинна в результаті привести до порівняно уніфікованої структури мита із якомога низьким рівнем ставки. Іноді ця мета вступає в суперечність з іншими, у тому числі й політичними цілями. Там, де недоцільне зниження тарифних ставок, пріоритетним напрямом тарифної реформи може стати усунення звільнень від сплати мита і введення (або підвищення) податків на вітчизняні товари, захищені високими тарифами на конкуруючий

імпорт. В результаті таких заходів вирішуються суперечності, які пов'язані із застосуванням митних тарифів, і забезпечуються додаткові надходження до Державного бюджету. Введення податків дає змогу ще більше знизити тарифні ставки або, за необхідності, може сприяти проведенню структурних перетворень в економіці, виходячи зі стимулів, що змінилися у період трансформування економічної системи.

Реформування структури митних тарифів і системи внутрішнього оподаткування мають за можливістю здійснюватись одночасно. Вважаємо, цю систему варто розробити у такий спосіб, щоб оподатковувалося споживання товарів незалежно від того, вітчизняні вони чи імпорتنі, причому за однаково низькою ставкою. Це може бути податок на додану вартість або податок з обороту, який стягується при проходженні митниці або при відвантаженні з підприємства, з передбаченням деяких винятків для імпорту проміжної продукції її експорту. Запропонований варіант – менш ефективний, але кращий порівняно з використанням тільки системи імпорتنих тарифів – податок із роздрібного товарообігу.

Висновки

Отже, умови за гарантії доступу експортерів до безмитних ресурсів, застосування рівномірності структури митних тарифів на проміжну і кінцеву продукцію є одними із ефективних варіантів регулювання імпорту. Коли увага зосереджена на мінімізації витрат в ефективності виробництва при забезпеченні певного рівня протекціонізму або при досягненні наміченого рівня самозабезпечення продукцією, яка заміщає імпорт, уніфікована структура тарифів на кінцеву продукцію є оптимальнішою. Хоча в теоретичному аспекті детально розроблена структура різноманітних митних тарифів у порівнянні з рівномірною, може виявитися ефективнішою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кредисов О. Політика стимулювання та її інструменти / О. Кредисов, В. Бабенко // Економіка України. – 2003. – с. 4–12
2. Онищенко В. Сучасні проблеми зовнішньоекономічної діяльності України / В. Онищенко // Економіка України. – 1996. – № 2. – С.14–23.
3. Экономика развивающихся стран : проблемы и перспективы / [отв. ред. В. А. Яшкин]. – М. : Наука, –1990. – 301 с.
4. Управління зовнішньоекономічною діяльністю / [під заг. ред. А. І. Кредісова] – К. : Віра - Р, 1998. – 448 с.
5. Петин К. А. Управление внешнеэкономической деятельностью предприятия: оценка состояния и дефективности развития / К. А. Петин, М. С. Петрусенко, Г. Я. Рубин. – Краснодар : ООО «Экоинвест», –2004. – 301 с.